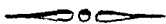


21 - dik Szám.

N E M Z E T I  
T Á R S A L K O D Ó

Május 23dik napján 1837.



Ú T A Z Á S O K,

nemes Torda vármegye alsó kerületének nevezetesebb járásaiban.

(Folytatás.)

Híres a' tordai kenyér és mézes-pogácsa is, melyeknek tiszta, ügyes, és szorgalmas sütőnéit (mert a' magyar férfiak kezéhez még hozzá ragad a' tészta) többre lehet becsülni mint a' kenyérsütést szégyenlő korecsdámákat.

Szőlő műveléssel, szántással vetéssel foglalkodik a' nép nagyobb része tüzes szenvedélylyel, és bámulás lepi az embert midőn művelve látja e' kis néptömegnek mértőöld terjedelmű lakkörét és sok szőlő-hegyeit. Divatozik barom és méhtenyésztés is városunkban teljes erejében.

Örmények kezén áll a' kereskedés singgel és fonttal, húzával, dohánynyal és páliokával kereskednek magyarok is de nem sok haszonnal. Van sokadalom O Tordában három: Hushagyó utáni csötörtökön, Kis Asszony nap utáni napon, és Miklós napkor, hétivásárát tartja szombatunként. Új-Tordában kettő a' sokadalom: Szent György napján, és keresztelő szent János napkor; hétivásárjait nem tartja.

*Első félesztendő.*

Azt jegyzők meg fennebb, hogy Tordán sok a' rongyos ház. Ennek oka a' mesteremberek szegénységén kívül a' telkek meg nem örökösíthetése, mert ha valamely tehetős ember telket vásárol, izrael 12 nemzetségeinek minden ágazatai tiltatják az építéstől 's fenhagyják örökségi jogaikat ezer iziglen, ha zsebökben kevés van is. Ha meg nem bántanám Torda nemesi jogát nemesi büszkeségét, bátorkodnám tanácsolni, hogy az örökös időmulásról mondana le, és szabná ezt esztendőre és egy napra, mint szabad királyi városokban, mert tagadhatatlan igazság az, hogy köz szorgalomnak és gazdaságnak egyik talpköve, a' birtokok örökös birhatása. Segíti Torda szegénységét, a' várasnak borrali monopoliuma is, melyet a' hatalmasabb oligárchák nem egyszer játszanak ki a' nép rovására.

Torda lakköre érdekes, ásvány-fölalkat- és növénytani tekintetben is.

Leghasznosabb ásványa a' kősó, mely mezőség felőli lakkörének — sok helyeken — mintegy csontozatát teszi, még ismeretlen terjedelmű tömegekben. Jelennen vágatik a' só csak egy aknában a' sz. Jó zsefében, melynek mélysége 51 öl; két aknák, a' Therésiaé és szt. Antalé nem mivelletnek, mivel csak a' vidék számára vágatik só, évenként 12 — 14 ezer másza. Csonka kup idomuak az aknák fenékkal föld köge felé fordulva; fenékök azon mérték irányban szélesedik, melyben mélységök halad lefelé, tetejökön 12 — 18 öl hosszúságu, 1 □ öl szélességü függőleges torkok, tölgyfa gerendákkal bérelve, bé és kijárasul szolgálnak; fenékben vágják a' söt 8 — 12' hosszúságu, 8 — 10'' vastagságu párlapos (parallele-pipedum) idomu gerendákban (Blöcke), melyeket kisebb darabokra viszont elvagdálnak; az ilyen darabokat nevezik: formasónak;

egy szorgalmas erős bányász kivág 9—10 óra alatt 10—15 mázsa sót 's kap mázsájáért  $2\frac{1}{2}$  xr. fizetést pengőben; 3 fr. 15 xr. p. egy egy mázsa só ára. A' forma só kötél kantárokban, az apró só pedig kádakban vonatik ki gépelyre facsarodó kötelek által, melyet lovak hoznak mozgásba, ilyen módszerrel utaznak le és fel bányászok is.

Klimiuszi utazáshoz szokatlan ember hűledez midőn két felé nyílnak a' torok szárnyai, és midőn függő kádjában lefelé kezd süllyedni, napalatti világból földalattiba; ez után egy ijedelmes csattanás követi az eltűntet, melynek viszhangja még ijedelmesebben hömpölyg vissza fel a' mélységből; csattanást okoznak a' lebocsátott vastag szárnyak, melyek mint koporsó fedelek a' halat, úgy zárják el itt az élet. Szennyes gyertya pislog az alvilági útas baljában, midőn jobbával mint vaskapocscsal kádja kantárjához fogodik, és sok ideig nem lát egyebet a' torok négy falainál sóvirágokkal megrakva. Idő multával aknamentyekzetnél függ az ember 's itt csákányok összeolvadt vékony pengéseit kezdi hallani és látni maga alatt, homályos tüztengert, melyet bányászok előtt égő mécsek öszsze folyt sugárzatai képeznek, és égő léthében fuladozó kárhóztok sorsa rémlik elébe, midőn tüztengerben hajladozó fél mezitelen embereket is szemlél; végre egy alhangu ordítás riasztja fel a' képzelgőt, mely úgy hangzik szét mint három fejű Czerberuszé orkuszbán: ez, a' rovo legény (Anschläger) jeladása, gépely megállítására és kádbóli kiszállásra. Ezek után, ha fenékről felnéz az ember, nyitva látja ismét a' szárnyakat, 's vágya ébred nem soká ismét látni napot, és mélyen kezdi érezni hogy az ember nem sötétség, hanem

világosság honosává teremtetett. Viszont bészáródnak a' szárnyak, és menydörgéseket villámlás követi, mely néhány pillantatok alatt tüzes méteórrá változik át, óriás hosszára nőve szalad lefelé, azt gondolja ilyenkor a' bámulva néző hogy a' meggyult felső világ, világ végzeti robajjal akarja magát föld alá rejteni. Ez egy csomó égő nád, melyet azért bocsátanak alá, hogy az egész akna ürege láthatóvá legyen. — Szép jelenet ez, olyan szép, melyet lefesteni vagy leírni bajos. Mint tündérhon kristály falai, úgy ragyognak az aknáéi is, gyémánt vagy topász fénynyel habzó sallangokat, tarka márvány műveket mutatnak a' különböző vastagságu és fordulatosó erek, melyek közé még ezerféle cifrázatokat teremt a' felhevült képző erő, szóval, a' nagy-nak, bámulandónak, szépnek, felségesnek, rettentőnek, merésznek 's a' t. eszméiből, olyan kép egyveleg van ember elébe rakva, milyent csak itt láthat. Hamar ellobog a' nád, 's ezzel vége a' tündér játéknak is, mi után vastag és kellemetlen szagu légből éltetőbbé siet az ember, ki kádba ül ismét, czerberusz pedig elbődül, 's a' gépely felvonja terhét.

Láttuk a' só aknát, vizsgáljuk meg már mi a' só és hogyan jelenik meg mint ásvány?

A' tiszta só vegytani elemei 100; részben: 39,66 hamany (natrium) és 60,34 klor = 100,00, melyek közé kisebb vagy nagyobb mértékben sokszor elegyedik: kénsavanyos nátron, mész, talk, gyantás agyag és vasrozsa 's a' t. tulajdon nehézsége: 2,2 vagy 2,3; forrasztó csővel lángot fúva rá elolvad, platina droton pedig még hosszasabban fúva 's hevitve elreppen; lángja sárgán fest, nehézségénél négyszer több vízben is felolvad, de nedves légben későre; vízbeni ol-

vadása sebesebb ha porrá töretik, mert így több részei illetetnek.

A' só gyökidoma (Kernformatio) koczka (cubus), mely is épen vagy leszegeletezve (entteckt), vagy leormozva (entkantet) vagy pedig szabálytalanul idomtalanul (derb) jelenik meg. A' koczka darabokból képződött sőtömeget kristály sónak, só kristálynak, szem vagy széksónak nevezik; a' nyomorék és idomtalan darabokból képződöttet pedig kősonak, sósziklának. Sószikla teszi azon nagy tömeget, melyben mint föld alatti hegyben műveltetnek az aknák, ennek puha és földös erei között találtatnak egymásba ömölve az átlátszó és megfagyott vízhez hasonlító só kristályok; említést érdemlő tulajdonságok a' sókristály alakzatában: ha t. i. egy darabra, nagyságához és keménységéhez mérséklett súlylyal ráütünk, koczka idomu darabokra szakad, melyeket hat lapjaik közül akar melyik felől kezdve, vékonyabb koczkalapos lemezekre hasogathatunk és viszont ezeket is kisebb megkisebb koczkákra, koczkalapokra. Ha a' sókristályt megmelegítjük és vízben kibűtjük, egymástól el nem vált koczkákra hasadozik, ha pedig meghevítjük 'shideg vízbe vetjük számtalan koczkákban omlik szét. Némely kristály szivárvány színt játszik, melyet okoz, lemezeinek töréseiben visszaverődő világosság. Némely kristályok pedig ha egymáshoz dörgöltetnek, émelygést élesztő kénzsg fejlődik ki belőlek.

Szabályas és idomtalan kristályokból alakul a' sóvirág, akna menyegzeten régibb falain és torkában. Erek közt rejtező vízben, aknákbani munkások gőzeinek falakra rakadott és vízcseppekké tömegült nedveiben felolvadnak a' só elemei, cseppenként helyökből kimozdulnak, és velők fel nem olvadható egyvelegeiket hátra hagyják,

a' szárazabb lég által pedig kényszeritetnek viszont megkeményedni és felvenni természetből kiszabott idomjaikat, az az: kristályosítatnak. Több ilyen kristályok noha fegyveres szemmel is alig látható falkákban csoportokban egymásra rakadnak, bokréta, szőlőfürt, ágasbogás növény, moh's a' t. alakzatokban. Ilyen a' só virág és így képződik. — Ide tartozik a' boritvány só is, mely mint cseppkö (lapis stalactites) meghigultan idegen testekre ülepedik, 's ez után megkeményedve, azokat mint kéreg béborítja; látszanak ennek felületén is apró kristályok, melyeket só himlőknek (Salzdrusen) lehetne nevezni. A' só virág és boritvány só élesebb, vagy úgy szólva sósabb másféle sónál és színe is fejebb, salétrom helyett szerencsésen lehet használni huspáczolásra.

A' sónak, orvosi- gazdasági- mesterségbeni 's a' t. hasznai esmeretesebbek, hogy sem rólok szállani szükséges lenne.

A' rómaiak, nap alatt vágták a' sót, az az széthányták a' földet a' só sziklákról 's úgy dolgozták. Egy ilyen akna helyök látszik Tordának feredő nevü szőlőskertje alatt, mely olyan széles hogy egy kis falut lehetne építeni beléje; római bányának nevezik. Ebben találatnak néhány sós tavak, melyek fürdőknek használtatnak, itt van Tordának sóskútja is.

Hogyan, és földünk képződésének melyik időszakában lettek a' sósziklák? Ezen két nehéz kérdés lenne még érinteni való, de ezekről itt hallgatnunk kell, minthogy oly hosszas értekezésben lehetne rólok elmélkedni, melyet kis Társalkodónk el nem fogadhatna. A' tudni vágyó, olvassa meg e' tárgyról fő tisztelendő abbász Szabó János urnak tudós hazánkfiának „A' s z e n t

írás és a természet szava 's a' t." című becses munkáját.

Torda lakkörének n. nyugot és észak közötti karéját keresztül vágja réteges mészkőből képződött magas bércz, mely csak nem derék szegeletek alatt keresztül vág három nálánál törpebb bérczeket (u. m. a' Jára vize balpartja felett az Aranyosig 's e' mellett le ugyan az ő alsó szorulatáig, az úgy nevezett leány és fekete-kőig vonuló hosszú bérczet; a' hesdái és bányabükki, végre a' bányabükki és ajtoni patakok közötti két bérczeket) és úgy hogy mindezeknek a' keresztül vágó bércezen inneni, vagy Aranyos felé nyúló végei, megtartják helyhezetek eredeti irányát, noha több ágakra hasadozva. Ezeknek végei: az Aranyos alsó szorulata körül az Ivánkő és Tekintőkő, ezeken alól a' mészkői dombok; Tordához közel a' Pardéj és Vár-bércz, és az Új Torda feletti temető domb. A' keresztül vágott három bérczek vízözön és mosföldek (diluvial und alluvial länder) kivéven Berkes és a' Mogura között egy pontat, hol csillám és eredeti pala és mészkő hasonló korú, keresztül fúrák a' Jára és Aranyos feletti bércezt, és két ágakra is szakasztották melyeknek öblében fekszik Berkes. A' keresztül vágó bércz a' csak most említett eredetisziklákon alól, Torda erdőjének Sárgakő nevű részénél kezdődik, és végződik a' torda kolozsvári posta úttól nem messze az úgy nevezett kettőstó felett. Ez, vízözön utáni hegy képződés; melyre mutatnak a' köveibe sült de charaktert vesztettség és édes vízi csigaházak, és azon környület, hogy ő vágta keresztül a' vízözön és moshegyeket; rétegei 6—7 órák közötti vonalt tartanak 's felvannak emelkedve 25—90 fogú szegeletek alatt. Föld alatti tűz emelte fel, e' bércezt tenger alatt

egymásra simult rétegeit, mint ezt az alatta és mellette létező, zöldkőporfir (grünsteinporfir) zöldkő, két egy kő (diorit) és himlőkő (variolit) mutatják, melyek Vulkán koholmányai. És így: a' keresztül vágott bérczek völgyeiben a' vizek felvalának hajdonta toluva, tó idomokban 's belőlek kő gátjok felett zuhant le a' víz Aranyos völgye felé. Ez az oka, hogy a' kőbérczen inneni vagy Aranyos felőli völgyek esete (das Fallen) sokkal nagyobb mint a' túl lévőké, mert innen a' vízesetek ásták, túl pedig a' tavak iszapjai nevelték a' földet.

Kérdés, hogyan szabadultak el feltolult vízzeink? Földingás eszközelete által. Ugyan is, földalkattanból (geognosiából) tudjuk, hogy a' mészkő hegyek, különleg az újabb kori képződésűek üregekkel, tágos barlangokkal teljesek: következésképpen ilyen részeknél oly gyengék, hogy erejüket feljül muló dülő erőknek ellent nem állhatván összeomlanak. Kérdéses bérczünk is teljes ilyen üregekkel, és éppen ezeknél hasadott keresztül három helyeken és földingás által, mint ezt következtetni lehet a' hasadékok falainak képeiből, melyek függőleges hasábokra hasadozott szikla darabokból állanak. Csakugyan ezeknek létén segített a' barlangok falait nyomó víz is mely megrepedésök után össze omlani kényszerítette a' falak darabjait. Így szabadultanak ki víz alól, azon völgyek melyekben most fekszenek: Bányabük, Röd, Puszt sz. Márton, Komjátszeg, Tur, Mikes, Indal, Szilvás, Szelistye, Szelicse, Csűrűlye, Hesdát Két Léta, Fülék, Súlye, Magyaróság, Ruha Egres, Peterdek és Berkes.

(Végzete közelebbről.)



## OKOSSÁG ÉS FILOSÓFIA.

Az okosság az embernek fő tulajdona, 's Isten lelke ő benne. Ki az embert az isteni okossága által megismerhető tehetségétől megfosztja, az őt az állatok közé alacsonyítja le. Semmi sem érezteti az emberrel saját lételetét úgy, mint az okosság használása: egyetlenegy igazság, melyet húzamos gondolkozás, 's vizsgálat által vívott ki, az egész kül-világot elenyészteti. Az ember elfelejti magát; ő az idő és érzéki erők határát elveszti, midőn őt egy magas gondolat lelkeli 's azt elérni törekszik. Vagynak példák, hogy egy élénk, emberi lelket megragadó eszme, a' test legnagyobb kinjait megtompította, 's az ember a' magas gondolatban elmerülve, és mintegy elveszve, az életet 's halált megvetette, 's menyben érezte magát, míg mindefelől keserű fájdalmak rohannak rá. A' mindennapi munka nehéz nekünk míg testikép végezzük azt, 's megfordítva: a' szellemi erő a' súlyost is megkönnyíti, ha az élénk képzelet tiszta szeretetet bűzdit a' szívbe iránta. A' milyen helyesen, éppen oly szépen fejezi ki magát erről Cronégk.

Ein Weiser bleibet grosz, wenn Erd' und  
Himmel bricht;

Ihn decken kann der Fall, doch ihn erschrecken nicht.

Er kennt der Lüste Wahn, sie reitzen ihn  
vergebens;

Ganz still durchschleicht er den dunkeln  
Weg des Lebens.

Der Blitz, den Andre schen'n, erhellt nur  
seine Bahn;

Ihm dient sein furchtbar Licht, das ihn nicht  
schrecken kann.

Mint a' napvilága a' földviharait, úgy győ-

zi le az okosság a' félt szenvedéseket. A' ki mindég az okosság szavára hallgat, az bölcs; annak kedélyét súlyegyenéből semmi balsors kinem mozdithatja. Ebben mindenki megegyezik, ki a' bölcsnek cselekvését, 's magaviseletét vizsgálta. Hol természete kívánatival az ember öszve hangzásban van, ott lélek-nyugalmát semmi el nem rabolhatja.

Az Isten az általános okosság alap matériáját úgy oltotta belénk, mint az ösztönt állatokba; az állatok ehhez képest, az emberek ama' szerint cselekesznek, és ezen alapmateria annyira kitörölhetlen, hogy ez mindég megmarad; meg még az ostromló szenvedélyek, az ezt vérbe fulasztni akaró zsarnokok, 's mind azon ámtitók daczára is kik ezt a' babona által kitörölni iparkodnak. Az ember az okosság által lesz azzá, a' mi, ez adja meg az ő méltóságát; nélküle nincs erény. Mennél okosabb az ember, annál szabadabb is, 's annál könnyebben jobbulhat; mennél inkább megfontolta elveit annál hívebben megmarad a' jó mellett. A' ki kötelességeit pontosan akarja teljesíteni, annak legelsőbb is azok kívánatit kell ismernie. Az erkölcs mezején lehetetlen addig előhaladni, míg az okosság szövétneke az utat meg nem világítja. 'S valyon lehet-e ez máskint a' vallás mezejével is?

Az okosság volt eleitől fogva az oraculum, mely szóllott a' bölcsök által. Ez az Istennek legelső kijelentése, nélküle egy második lehetlen. Az Istent, és istenit ismerni akarónak ehhez kell ragaszkodnia, 's ennek igényeire figyelmeznie.

Die Menschen, welche die Vernunft

Vom Dienste Gottes gänzlich trennen,

Die reizen sich die Augen aus,

Damit sie besser sehen können.

Brookes.

Nem mondatik ezzel az, hogy éppen minden egyed, a' ki ezen nagy tárggyal foglalkozik, minden istenröli ismereteit, az elsötöl utolsóig, közvetlen saját okossága használása által és a' természetből vonja le. Ily úton a' legderekabb, és munkásabb is nem messze haladhatna. Ez éppen annyit tenne, mintha az emberiség számára egy házat kellene építnie, melyre év ezredek kívántatnak, 's erre minden egyednek mindég új meg új alapkövet vetnie. Az utánkövetkezönek a' letett alapot, és kész anyagokat fel kell használnia. Ha ez évezereken keresztül így foly, végre a' ház elkészülend.

Az okosság a' jog kérdéseinek legfelső ítélőszéke, söt még a' hit dolgaiban is bíró; az igaz kijelentés okait és jegyeit ennek kell előadni. Ez a' legrégibb — meggyöződést szerző — szent bizonyítvány, és ha ezt az emberek helyesen olvasták, vagy akarták volna olvasni: úgy az érzéki a' szellemit, a' történetes a' lényegest, az alak a' dolgot, a' tanvéleményhez (Lehrmeinung) szilárd csatlakozás a' vallást soha el nem nyelték volna annyira, hogy létezett isteni tisztelet Isten, hit, erkölcs, és erény nélkül; úgy soha rajongás 's hitdüh (Fanatismus) annyi veszélyt nem okoztak volna. Az okosságot éppen úgy nem lehet kizárni a' vallás mezejéből, mint a' szeretetet az erény országából. A' legszentebb csak ott tenyészik, a' hol az okosság, és kijelentés testvérileg ölelkeznek.

Nur das Dunkel der Nacht enthüllt uns die  
höhern Welten;

Blendendes Sonnenlicht deckt sie mit nichtiger Luft.

Also Vernunft: die Erderleuchterin hellet  
die Nähe

Aber verbirgt uns das Land, welches dem  
Glauben nur strahlt.

Salis.

Nem ismételtetjük elégszer! Semmi, mit valaha az emberek nyilván mondtak, és cselekedtek, avvagy irtak, az okosság elfogulatlan és szerény vizsgálódása 's ítélete ellenére kiváltságot nem bitorolhat magának. Egy uralkodó sem oly nagy, egy fő pap sem oly szent, hogy felsége 's szentségénél fogva képtelenségeket mondhasson, vagy cselekedhessen a' nélkül hogy bár halála után is, egész illendően meg ne mutatódjék az, hogy azon képtelenségek, a' melyeket mondott 's cselekedett, képtelenségek voltak. Hogy valyon az egyházi gyűlések többség által eldöntött határozati szenvednek-e ez alóli kifogást, annyival bajosabb megmutatni, hogy az Isten lelke még eddig egész tömegben nem nyilvánkozott. Istenileg gondolkodni, 's szentül élni, ezek csalhatatlan jelei a' szent lélek ihletésének, mely azt mindég kevés választottakkal közölte.

Bármi elkerülhetlen is az okosság minden viszonyban, még sem kell ezt kelletlenül magasztalni. Ennek szerfeletti méltatása által az ember gyakran meghasonlik a' k. vallás előadásival, 's megveti azt, mit okossága meg nem foghat. Ő mindent tudni, semmit sem akar binni, nem gondolva meg azt, hogy még a' lényvilágban is sok van olyan a' mi az emberi felfogó erőt túl haladja. Az emberi lélek saját lételet sem ismeri, és hatását meg nem foghatja, 's még is örültnek neveznök azt, a' ki ebben kétkednék. Ez a' szó: „titok” a' gondolkodó emberre nézve nem oly vissza lökő a' mint azt sokan képzelik. A' szó bizonyos értelmében szinte minden, a' mit lá-

tunk; titok előttünk; mindenütt oly jelenésekre akadunk, melyeket ki nem magyarázhatunk magunknak. A' mint saját lételünk úgy a' növényvilágban növekedés is titok. A' legtudósabb sem képes kimagyarázni, mint megy véghez hogy a' földbe rejtett makk izmos cserfává fejlődik ki; a' legnagyobb természet buvár sem tudja, hogy az általunk elbintett mag mért bontakozódik oly nagy termékenységre, 's mint ad csekély tőkén-kért oly gazdag kamatot. De a' lett dolog előttünk van, 's mi tudunk annyit, a' mennyi szükség. A' tudás mezejének nincs határa; de nem így van ez az emberi felfogó erővel. A' ki minden megismerhetőt ölelni akar, hasonló azon gyermekhez, a' ki azért ült a' tenger partja mellé, hogy azt kis markával kimerítse.

A' mint becstelenítő azon tévelygés, hogy csak a' hit éldel felsőbb világosságban, az okosság pedig, mint gög által elesett lélek, sötétben országot: így nem kevésbé ártalmas azon tévelygő tudomány hogy csak az okosság határoz kelendően, 's a' hit a' gondolkodó emberre nézve becstelenítő kívánat. Egység nélkül a' hasonlóság elkerülhetlen. Az okos hit útja első lépés az igazságra. A' gyermekek nem vizsgálódhatnak, nem próbálhatnak, csak szülőjük és nevelőjük szavának csendes elhívése által jutnak béléltásra, 's ismeretre. Az ember tudásának nagyobb részét hívésre fogadta el, minek előtte nyomozódnia, az igazat a' csalfától megválasztani maga képes lett volna. A' meggyőződés útja a' saját elmélkedés által a' mint lassu, úgy bajos is, és nem igen messze haladhatnánk, ha a' mások meglevő, 's már megszerzett tapasztalásokat mintegy tovább nem fűzhetnők. Bármilyen felfogó, és értelmes legyen is egy ember, sem lélek ereje, sem elég élete nincs arra, hogy mindent maga kifürkészszen, 's igaz

becse szerint méltasson. Midőn sok embereknek sem idejek, sem alkalmatosságok nincs mindennek kinyomozására, meg kell hát elégülniök, hogy sok dolgot a' más szavára elhiggyenek, és ahhoz támaszkodjanak. Innen lehet megérteni, Jé-sus, és az apostolok az üdvtudomány terjesztésében a' hit rövid útját miért becsülték elébb. A' hit az embernek szárnya, melylyel okossága é-gig repülhet. Bár ha ő néha néha az ellenkező vélemények és határozatok közt szorong és bizonytalankodik, merre csatolja magát: akkor is van egy biztos menedéke. Ő minden véleményt csak a' szívrei befolyása szerint méltányljon. Ha látja, hogy egy vélemény őt sem jobba, sem rosszabbá nem teszi; hogy a' mellett szív egyenes-sége, 's nyugalma sem nem vesz, sem nyer: ekkor, bár hiányzanak az eldöntő okok, minden kérdés nélkül elfogadhatja, hogy ezek a' hit mezejébe nem tartoznak, 's veszély nélkül határozatlanul hagyhatja. A' mi nem jobbit, nem a' keresztény vallás munkája. Az okosságnak a' hit adja az anyagot hogy az ezt szellemi sajáttá dolgozza fel. Az okosság nem csak meg töltést kíván, miként az edény, hanem mint gyúlszer némi táplót kíván, mely a' leleményességet 's igazság szeretetét meggyúlaszsa.

A' mint nem szabad az okosságot kelletén túl magasztalni: úgy illetlen azt éppen semminek tartani. Korunk némi embereinek tetszik erről nagyon megvetőleg itélni, és beszélni: igazok volna, ha csak a' magokét gondolnák. A' sokaság eleitől fogva örömet hallotta az okosság lealázását, bajos lévén azzal birnia. Senki sem örömet dicséri azt, a' mivel nem bír, különös, 's még is igaz: a' mi olta a' világ fenn áll, az okosságot mindég csak üldöztetve látjuk, 's még minden arra mutat, hogy egy darabig így fog ma-

radni. Egy esetre sem erősül meg azon mondat: az okosság, ha létesülne, okosság lenni megszűnne. Csak ugyan a' győzelem nem fog örökre kimaradni: végre az igaznak a' csal-fán, a' jónak a' rosszon győzni kell, mely csak az okosság által lehető, nélküle nincs meggyő-ződés. Még a' szigorú iskola hittudásnak is meg kell vallni, hogy a' kijelentésnek okosság nélküül nincs oka értelme. Világosság szem, szem vi-lágosság nélkül egy hasznuk az embernek. Okos-ság nélkül az ember vak, 's az maraó, bárha a' legtisztább világosságot adjuk is kezébe. A' vilá-gosság csak látónak világít.

Az okosság, mint élénk lélek erő, a' mi ál-tal az ember az, a' mi, tudásában, és cselekvé-sében nyilvánkozik ki; ő csak ez által tartja fenn természetének méltóságát. Okosnak lenni, 's a' maga viseletben oktalanságot láttatni, nyilvános ellen mondas. Az okoságnak legfőbb gyümölcse a' tudást, és cselekvést egyszermind átölelő böl-cseség, mely tulajdonképpen az élet filozofiaja. Ezen filozofia természete, hogy az okosság tiszta ismereteit ne csak kifejtse, sőt inkább azokat, és a' lélek megtalált törvényeit oly tárgyakra alkal-mazza, melyek a' tapasztalásban léteznek. A' fi-lozofia alkalmazás nélkül minden felséges tanít-mányai mellett is meg nem érdemli e' tisztes nevet. A' filozofia csak annyiban mondathatik annak, a' mennyiben ez szabad vizsgálódáson, 's önálladá-mu és önkéntes meggyőződésen alapúl, és az em-beri cselekvéseknek okos irányzatot adhat. Ez, tisz-tán felfogva, mint maga az okosság csak jót mi-velhet. Minden rossz, a' melyet néha ennek sze-mére vetettek, a' visszaélés rovását illeti, mely-től a' legszentebb sincs bátorságositva. A' visz-szaélés a' dolog belső becséből semmit le nem huzhat. Az igaz filozofia, és ker. vallás éppen úgy

nem ellenkeznek egymással, mint a' tiszta okosság, és kijelentés. A' ker. vallás az élet legfelső filozófiája, valamint az isteni kijelentés a' legtisztább okosságnak kifolyása.

Ezzel nem lehet tagadni, hogy a' filozófiávali vissza élés által ártalmas tévelygések terjedhetnek el. De ez a' sors minden emberi törekvéssel közös. Úgy látszik, hogy a' földön nem éppen az a' mi rendeltetésünk; hogy tiszta világosságban járjunk. Még az isteni kijelentések sem maradhattak az emberi kezek közt szeplőtlenül's gyakran a' tévelygés az igazság ellen szenvedélyes szeszettel pártoltatott. De ez mulékony; a' tapasztalás tanítása szerént, az erkölcs, és életbemélyen béharapodzott, még is valóan ártalmas tévelygés melyet az úgy nevezett filozofusok gondoltak ki, sokáig nem létezhetett vagy csekély községet nyerhetett. Az igazság megvesztegethetlen érzete mindig fellázadt az ellen, és az érzésnek ellen szegülő, 's elcsábított értelem igen keveset tehetett a' józan, és semmi álbölcselkedés által meg nem vakított igazság érzete ellen. A' filozofia míg természetéből el nem korcsul, az emberi lélek ismétetére vezet, 's már csak ezért sem okozhat kárt a' népeknek. Annyival kevésbé, a' mit ennek az új időben szemére lombantottak, segítheti ez a' lázzadásokat, mert a' lázzadás az által támad, hogy főleg a' népek kormányzói az emberi lelket rosszul ismerik, 's a' nemzetekkel oly bánást gyakorolnak mely az emberi lélek bélyegével egyenesen ellenkezik, 's ebből születik a' zendülés. Egy okos kormány alatt erőszakos ország rázkodás nem is gondolható. Egy oly fejedelem, a' ki a' szó igaz értelmében egyszermind filozofus, népei csendességére úgy tud vigyázni, hogy azok bünhődő ellen szegülés kísértetébe soha ne jussanak.

( Végzete közelebbről. )